

SAİB TƏBRİZİNİN HƏYATI VƏ YARADICILIĞI ŞAĞIRDLƏRDƏ MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ VASİTƏSİ KİMİ

Tovuz Eminli,

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru,

E-mail: e.tovuz@gmail.com

Təranə Vəzirova,

Şuşa şəhər 1 nömrəli məktəbin müəllimi

E-mail: taranavezir@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.elm. dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls. dok. L.A. Məmmədli

Açar sözlər: *Saib Təbrizi, YUNESKO, Saib Təbrizinin həyatı, Saib Təbrizinin yaradıcılığı, mənəvi keyfiyyətlər, mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi, şagirdlər*

Ключевые слова: *Саиб Табризли, ЮНЕСКО, жизнь Саиб Табризли, творчество Саиб Табризли, нравственные качества, развитие нравственных качеств, учащихся*

Keywords: *Saib Tabrizli, UNESCO, Saib Tabrizli life, creativity Saib Tabrizli, moral qualities, the development of the moral qualities of pupils*

YUNESKO bir çox Azərbaycan şairlərinin beynəlxalq səviyyədə yubileylərini qeyd edir. Həmin şairlərdən biri də XVII əsrdə yaşayıb-yaratmış *Mirzə Məhəmmədali Mirzə Əbdürrəhim oğlu Saib Təbrizidir.*

Saib Təbrizi 300 min misraya qədər şeir, o cümlədən məsnəvi, qitə, rübai, qəsidə, qəzəl, habelə nəsr əsərləri yazmışdır. O, daha çox qəzəl ustası kimi tanınır. Müqtədər şairin əsərləri Türkiyə, İran, Orta Asiya, Hindistan və Əfqanıstanda geniş yayılmış, türkdilli və farsdilli ədəbiyyatın inkişafında əvəzsiz rolu oynamışdır. Saib Təbrizinin orijinal yaradıcılıq yolu, ictimai varlığa dair, insanlar barədə yeni fikirləri, üslubu və ifadə xüsusiyyətləri olmuşdur.

Saib Təbrizinin “Qəndəəhnəmə” və “Mahmud və Ayaz” məsnəviləri məşhurdur, qiymətli sənət nümunəsidir. Təəssüf ki, “Mahmud və Ayaz” məsnəvisi hazırda əldə deyildir.

Azərbaycanda Mirzə Məhəmmədali Mirzə Əbdürrəhim oğlu Saib Təbrizinin əsərlərinə və yaradıcılığının tədqiqinə böyük maraq vardır. onun şeirləri sevilə-sevilə oxunur, təhsil müəssisələrində tədris olunur.

Balaş Azəroğlu Saib Təbrizinin yaradıcılığını hərtərəfli tədqiq edərək doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir. Məsiəyə Məhəmmədi isə, qüdrətli sənətkarın farsdilli irsi əsasında filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün namizədlik dissertasiyası yazmışdır.

Balaş Azəroğlunun “Saib Təbrizinin sənət dünyası” (1980), Məsiəyə Məhəmmədinin “Saib Təbrizi və farsdilli poeziyada hind üslubu” (1994) monoqrafiyaları işıq üzü görmüşdür. “Yazıçı” nəşriyyatı” da ədibin «Seçilmiş əsərləri»ni nəşr etmişdir (1980).

Saib Təbrizi 1601-ci ildə Təbriz şəhərində doğulmuşdur. Atası Mirzə Əbdürrəhim tacir idi. Saibin ailəsi sonralar İsfahana köçmüşdü. Saib burada məşhur alimlər Kaşi və Şəfəidən mükəmməl dərslər almışdır. Saib Məkkə və Mədinə şəhərlərində, Türkiyədə səfərlərdə olmuş, bu gözənilər zamanı alimlər, şair və qabaqcıl fikir insanlarla tanış olmuşdur. Bu görüşlər Saibin yaradıcılığında müsbət izlərini buraxmışdır.

Saib Təbrizinin şöhrətinin paxıllığını çəkən saraya yaxın bəzi adamlar və istedadsız şairlər Şah Abbasda ona qarşı mənfi rəy formalaşdırmağa müvəffəq olurlar. Özünə qarşı soyuqluğu və biganəliyi görünən böyük şair 1625-ci ildə Hindistana köçür. Sonradan Kabilə gedir. Həmin vaxtlar Kabil şəhəri hökmdarı Mirzə Əhsənullah Nəvvab idi. O, Zəfər xan ləqəbi ilə tanınır, “Əhsən” imzası ilə şeirlər qələmə alırdı. Zəfər xan Saib Təbrizini son dərəcə hörmətlə qəbul edir və sarayında qonaq saxlayır.

Saib bir çox qəsidələrində Zəfər xanın xeyirxahlığından, aqilliyindən, adilliyindən, ədalət və səxavətini vurğulamışdır. Zəfər xan da öz növbəsində qəzəllərində dəfələrlə Saib Təbrisi üslubunda şerlər yazdığını göstərmiş, böyük şairi özünün ustadı adlandırmışdır.

Mənbələrdə qeyd olunduğu kimi. Zəfər xan Cahan Şahı təbrik etmək üçün Dəkənə yola düşərək Saib Təbrizini də özünü aparmış, Cahan Şah qüdrətli sənətkarı sonsuz hörmət və rəğbətlə qarşılamaş, ona fəxri ad və ənam vermişdir. Bir müddət sonra Saib Təbrizi Zəfər xandan icazə alaraq İsfahana qayıtmışdır.

II Şah Abbas (1642-1666) onu hörmətlə qarşılamaş, ona sarayda fəaliyyət göstərməyi təklif etmişdir. Sarayda çalışmağa başlayan Saib şah tərəfindən mülüküşşüərə təyin olunmuşdur.

Saib Təbrizinin keçdiyi keşməkeşli həyatı və zəngin yaradıcılığı böyük təbii məktəbidir. Bu imkanlardan şagirdlərin təbiiyi, onlarda mənəvi keyfiyyətləri inkişaf etdirmək, nümunəvi davranış vərdişləri formalaşdırmaq baxımından faydalanmaq mümkündür. Saib Təbrizi insanları öz əxlaqlarını saflaşdırmağa, düzlüyə, doğruluğa, xeyirxahlığa, bir-birinə dayaq durmağa, mərdliyə, gözütöxlüğe səsləyir. paxılıqdan, bədxahlıqdan, bir-birinə tor qurmaqdan, pislilik etməkdən kənar olmağı məsləhət görürdü.

Yoldaşlıq və dostluq münasibətlərini yüksək qiymətləndirir, dostluqda təmənnaşılıq, dost yolunda əzab-əziyyətə qatlaşmağı, yoldaşlıqda və dostluqda sədəqət göstərməyi yüksək mənəvi dəyər kimi qiymətləndirirdi. Heç təsadüfi olaraq yazmırdı:

Yoldaş oldur kim, qara günlərdə yoldan çıxmasın.

Keçmə yoldaşdan Xızırtək çeşməyi-heyvan üçün.

Üzdə dost var, başına hey and içər öz dostunun,

Arxada qanın içər, bax, böylə dostdan əl-əman (1).

Bir iş görəndə öz xeyrini güdməməyi, təmənnaş olmağı tövsiyə edirdi. Bu zaman eyni zamanda minnət qoymağı naqis bir hərəkət kimi qiymətləndirirdi. Fikir verək:

Minnət ilə dirilik, Saib, ölümdəndir bəzər.

Cən verərlər əhli-qeyrət dərdi-bidərman üçün (1).

Saib Təbrizi aza qənaətlənməyi, kimdənsə minnət götürməyi lazım bilmirdi. Saib Təbriziyə görə:

Quru çörəklə güzəran edib bu aləmdə.

Nə xahiş eylə, nə minnət, unut bu imkanı (1).

Şair çox gözəl anlayırdı və başqalarının da başa düşməsinə istəyirdi ki, minnətli baş girəlmək insana üz ağılığı deyil, üz qarahlığı gətirir, onu alçaldır, yaltaq, miskin və aciz edir.

Öz süfrəmə mehman oluram, bəsdə mənəimçün,

Göz dikməyəm özgə əlinə, qopsa tufan da.

Mən ki fələyə minnət ilə başımı əyməm.

Özsin, nə olar, istəməyəm ondan aman da.

Saib Təbrizinin dünya malında gözü yox idi. Odu ki, xeyirxah əməllər carçısı kimi çıxış edir. başqalarını da varə-dövlətə susamamağa çağırırdı:

Əlvən libasa yox həvəsim, Kəbətəkin mən

Bəsdir dəyişəm paltarımı il qurtaranda (1).

Dahi mütləkkir aegözlüyü və tamahkarlığı kəskin tənqid edirdi. Onun qənaətcə, gözümüz doymadan sərvət bərdə düşünmək “bu yolda ürəyin qanını içərək yaşamaqdan” başqa bir şey deyildir. Bu isə, insana baş ucılığı, rahatlıq gətirmir.

Saib Təbrizi yazırdı:

Süfrəyə baxmaq olub dünyada qismət bizləyə,

Rəngbərəng nemət görüb, süfrəsi əlvən olmuşuq.

Biz bu yolda ürəyin qanını içdik, yaşadıq,

Sadəlvəhdür su, çörək fikri edən hər insan (1).

Odu ki məsləhət bilirdi: “Ömür bir ipdi, düyüdüdən savayı yox səməri”, başqa sözlə, ey insanlar, pis əməllərdən uzaq olun, dünya malı dünyada qalır.

Saib Təbrizi kim gəldi onun yanında öz problemlərindən danışmağı, ağlayıb-sızıldamağı lazım bilmirdi. Onun fikrincə, hər adam hər adamı başa düşür. “Yəni toxun acdan nə xəbəri?” Varlı kasıbı anlamaz. Dərdi dərd bilənə deyərlər.

Saib Təbriziyə müraciət edərk:

Qəlbinin yanmağını söyləmə, ey lələ, mənə,

Qəlbi yanmışdan olar qəlbi yananın xəbəri (1).

Odu ki, şair məsləhət görürdü: insan ilk növbədə özünü dərk etməlidir. Özünü dərk eləyəndən sonra hansı hərəkətə hansı yerdə yol verəcəyini, hansı sözü harada, kimin yanında deyəcəyini, kiminlə məsləhətləşəcəyini bilir: “Arif ol kəsdi ki, öz-özünü dərk eləyir” (1).

Saib Təbrizi zülmə, zülm edənlərə, zülümkarlara qarşı idi. Belə adamları nifrətlə yad edirdi. Həddini aşan insanların bir gün öz naqis əməllərinə görə cəzalanacaqlarına əmin idi. Odu ki inamla deyirdi:

Öz həddini aşanı bir gün endirər bu fələk,

Unutma həddini, ta verməyə qorar sənə (1).

Şairə görə, insanlar elə işlər tutmamalıdırlar, adamları incitməməlidirlər, öz hərəkətləri ilə onlara əzab verməməlidirlər. Elə həyat tərzi keçirməlidirlər ki, yaşa dolanda xəcalət çəkməsinlər (“Qocalıqda göz yaş peşmanlıqdan nişandır”). Ona görə də deyirdi:

İllər pisi-yaxşını çəkər məhək daşına,

Saçlar da zaman-zaman dişlər tökdü şənədən.

Hər kəsdə varsa imkan bu kəndə keçməyə,

Hünərlə qoysun qədəm, çəkinməsin heç nədən (1).

Şair mənəvi keyfiyyətlər sırasında tolerantlığı yüksək qiymətləndirir, insanları tolerant - səbrli, təmkinli, hövsələli olmağı dəvət edir, göstərirdi ki, insan çox şeyə səbrlə nail olur:

Saib, səbrli ol ki, bizim bu zəmanədə

Verməyəsən, amandır, ictimaiyətindən (1).

Saib Təbrizi yüksək mənsəbə, vəzifəyə cən atanları da ağıllı olmağa, cənalarını odlara atmamağa çağırırdı. Qalxmağın bir gün enməklə nəticələnməyini unutmamağı məsləhət bilirdi:

Vəzifə nərdivanilə ucalma,

Buz üstədir ayağı nərdivanın (1).

Şairin hikmətli və müdrik sözləri içərisində aşağıdakı qənaəti xüsusilə önəmlidir:

Cənı çox bəsləmə, ruha fikir ver,

Axı ayna gözüdür aynadanın (1).

Bizcə, şərhə ehtiyac yoxdur.

Saib Təbrizi vətənsəvər şair idi. Doğulub boya-baş çatdığı ölkəni, şəhəri heç zaman dünya malına, şöhrətə dəyişməzdi. Vətəndə özünə qarşı sayğısızlıq görməyincə, Hindistanda günləri bir-birindən yaxşı və mənəvi keçməsinə baxmayaraq, qəlbi daim Vətən həsrəti ilə döyünür, darıxır.

Saib Zəfər xanla Hanpurdada zaman ona xəbər verirlər ki, atası Mirzə Əbdürrəhimin onun dalınca Əkbərabada gəlib. Bunu eşidən Saib Zəfər xandan xahiş edir ki, onun İsfahana qayıtmasına icazə versin. Şairin şəxsiyyətini yüksək qiymətləndirən və onun istedadına hörmətlə yanaşan hökmdar ondan ayrılmaq istəmir. Zəfər xan Kəşmir hökmdarı təyin olunandan sonra onun arzusunun yerinə yetirir. Aşağıdakı misralarda şair Hindistanda ona, onun əsərlərinə bəslənən hörmət və qayğıdan söhbət

Tovuz Eminli, Təranə Vəzirova

açmaqla yanaşı, qürbətın onun şair qəlbını necə sıxdığını da, vətən həsrətini də diqqət mərkəzinə gətirmişdir:

Gözüm qalan deyildir mülkü malında Hindin.
Toz-torpağa bələndim mən ki yolunda Hindin.
Ey sürmələr diyarı, fəryadıma haray ver.
Sümüyüm oldu sürmə qeyli qalında Hindin.
Sədi əgər Şirazın boz qumundan yarandı.
Saib doğdu Təbrizin müqəddəs torpağından.

Saib Təbrizi 1676-cı ildə İsfahan şəhərində dünyasını dəyişmişdir. Sahib Təbriz şəhərinə son də-rəcə bağlı idi. Hindistanda İsfahan üçün darıxdığı kimi, İsfahanda da Təbriz üçün qarıbsəyir, Təbrizi görmək üçün alışın-yanırdı. Təbrizin torpağı, hər daşı, kəsəyi, evləri, komaları, küçələri, ağacları, ağacların hətta budaqları və yarpaqları, insanları ona doğma idi. hamısından ötrü darıxırdı. Nailiyyətləri bu şəhərlə bağlı idi, bu şəhərin adını özü üçün təxəllüs götürmüşdü. Şeyrlərinin birində bu xüsusda yazırdı:

O bahar ömrümüzün günləri düşdükcə yada,
Saibin fikri gəzər Təbrizin o cənnətini.
Saib Təbrizi əyani şəkildə əmin olmuşdu ki, "Qürbət yer cənnət olsa, yenə Vətən yaxşıdır!.

Odur ki deyirdi:

Qürbətəbağlama bel, tərək eləmə tez vətəni,
Hər quşa öz yuvası, hər kişiye öz vətəni.

Orta əsrlər lirikasını, başlıca olaraq məhəbbət poeziyası təşkil edir. Saib Təbrizi lirik şair olduğundan onun yaradıcılığında sevgi, eşq və məhəbbətə geniş yer verilib. Öz lirikasının ruhu və məzmununu baxımından Saib Təbrizi xalq həyatı ilə bağlı bir şair idi. Ədib şifahi yaradıcılıq nümunələrinə, klassik Azərbaycan və fars şairlərinin əsərlərinə dərinləndirən bələd olmaqla xalqın həyat tərzinə dair dəyərli fikirlər irəliləmişdir.

Ümumtəhsil məktəblərin pədaqoji kollektivləri şagirdlərlə tərbiyəvi işlər apararkən Azərbaycannın dahi şairi Saib Təbrizinin irsindən faydalanmalı, təhsilalanlarda mənəvi keyfiyyətləri inkişaf etdirə bilərlər.

Problemin aktualığı. Şagirdlərdə mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi məqsədilə bir çox vasitələrə müraciət edilir. Məqalədə bu baxımdan Saib Təbrizinin həyat və yaradıcılığı mühüm vasitəsi kimi götürülmüşdür.

Problemin yeniliyi. Saib Təbrizinin həyatı və yaradıcılığı şagirdlərdə mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi vasitəsi kimi nəzərdən keçirilir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Müəllimlər, sinif rəhbərləri şagirdlərdə mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsində Saib Təbrizinin həyat və yaradıcılığının imkanlarından istifadə edə biləcəklər.

ƏDƏBİYYAT

1. Saib Təbrizi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2004.
2. B. Azəroğlu. Saib Təbrizi. Bax: Saib Təbrizi. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2004.
3. Az söylə söz söylə (Şərqin şifahi və yazılı abidələrində tərbiyəvi fikirlər) / Hazırlayanlar: prof. A.N. Abbasov, dos. S.H. Həsənova. Bakı: Maarif, 1993.

Т. Эминли, Т. Везирова

ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО САИБА ТАБРИЗА КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ У УЧАЩИХСЯ МОРАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ

РЕЗЮМЕ

Саиб Тебризи классический поэт Азербайджана. Его жизнь и творчество обладают сильными воспитательными возможностями. Поэт призывает людей к правоте, честности, чистоте духа, щедрости.

Saib Təbrizinin həyatı və yaradıcılığı şagirdlərdə mənəvi keyfiyyətlərin inkişaf ... ..

храбрости, к дружбе и совету держаться подальше от зависти, злости, ревности и недоброжелательности. В статье жизнь и творчество Саиба Тебризи рассматривается как важное средство развития у учащихся моральных качеств.

T. Eminli, T. Vazirova

LIFE AND WORK SAEB TABRIZ AS A MEANS OF DEVELOPING STUDENTS' MORAL

CHARACTER

SUMMARY

Saib Tabrizi classical Azerbaijani poet. His life and work have strong educational opportunities. The poet urges people to correctness, honesty, purity of spirit, generosity, courage, friendship and advised to stay away from envy, anger, jealousy and ill will. In the article the life and work of Saib Tabrizi is considered as an important means of developing students' moral character.

Redaksiyaya daxil olub: 08.07.2016